

A baloldal előtt álló kihívások – megnyílt egy lehetőség*

A politikai baloldal feladata alapvetően abban áll, hogy egyrészt, figyelmesen hallgassa meg az emberek panaszait, aggodalmait és azt a közvetlen vagy kódolt kifejezési módot is, amelyekkel hangot adnak ezeknek az aggodalmaknak. Másrészt, a gyakorlati cselekvés során transzformatív politikát kell kialakítani. Ez utóbbi részét képezi egy stratégia megalkotása, e stratégia többségi támogatásának elnyerése, valamint egy olyan politikai szubjektum életre hívása, amely megtestesíti a nem privilégizáltak és a kizsákmányoltak akaratát egy olyan politikai térben, amelyet jelen formájában épp a társadalmi változás megakadályozására terveztek meg.

1. A mozgalmak meghallgatása

Sok társadalmi mozgalom van, de ezek közül kettőről mondható el, hogy meghatározó erővel bírnak napjainkban. Az egyik az egyenlőtlenség ellen küzdő mozgalom, amely látványosan elárastotta Chile utcáit haraggal és tiltakozással. A mi számunkra, itt a globális Északon, az egyenlőtlenség-ellenes mozgalom legfőbb vonása, hogy a 2008-as pénzügyi összeomlás után a mainstream körében is megjelent: az egyenlőtlenség kérdése a legfontosabb témává vált a davosi *Világgazdasági Fórumon*, illetve a felvilágosult burzsoázia számára, amely aggályait a *Financial Times*-ban és a *New York Times*-ban tárja a nyilvánosság elé. Thomas Piketty és kollégái munkájának köszönhetően az

---

* A svéd *Baloldali Párt* „Marx 19” elnevezésű konferenciáján, „Klímaváltozás és a kapitalizmus” címmel, 2019. október 26-án elmondott beszéd szerkesztett változata. A konferenciát a Marxista Társadalmi Tanulmányok Központja szervezte, más szervezetekkel közösen.

egyenlőtlenség témája behatolt a mainstream közgazdaságtanba, és a *Joker* című film sikerével immár Hollywood is az egyenlőtlenséggel és a kapitalista kapzsisággal szembeni erőszakos ellenállást tematizálja.

A Sanders- és Corbyn-féle kampányok kiszélesítették az *Occupy* mozgalmat, a *Sárgamellényesek* pedig megrázták Macron liberális jobboldali-centrista-baloldali kormányának teljes spektrumát. Az egyenlőtlenség és a liberálglobalista kirekesztés, párosulva az önelégült megvetéssel, olyan széles tömegek számára vált problémává, hogy a jobboldal – a Brexit mellett kampányolók, a trumpisták és mások – felkarolták és egyben kisiklatták ezt az elégedetlenséget, épp ahogy egykoron a fasiszták felkarolták a „szocializmust”.

Korunk másik nagy mozgalma, amely a globális Északon a 15–25 éves generáció meghatározó élménye, a klímaprobléma köré szerveződik. Ma az észak-atlanti régióban élő emberekre hallgatni mindenekfelett azt jelenti, hogy a klímamozgalomra hallgatni. Ez a mai fiatalság generációs alapélménye, bizonyos értelemben hasonlóan ahhoz, ahogyan az antikolonialista háborúk, az apartheid-ellenes küzdelem és az antiimperialista mozgalom volt az én generációm alapélménye. A baloldalnak teljes szívvel fejest kell ugrania ebbe a mozgalomba, és össze kell fognia annak radikális áramlataival. Ez mindenekelőtt azt jelenti, hogy oda kell figyelni az aktivistákra, meg kell tanulni kiismerni magunkat a klímaváltozással kapcsolatos problémákban, és felvállalni mint olyan ügyet, aminek előre vitele a mi felelősségünk is.

Ez viszont azt is jelenti, hogy búcsút mondunk a szokványos progresszív reformpolitizálásnak, és elfogadjuk a tényt, hogy olyan környezeti vészhelyzetben élünk, ahol új szabályokat kell érvényesíteni. A profit és a gazdasági növekedés régi szabályainak uralma nem folytatódhat. A globális gazdaságot és a nemzetgazdaságokat át kell orientálni a közjó megvalósulása, illetve a „közrossz” megakadályozása céljainak megfelelően. Pillanatnyilag nem a magántulajdonnal és a versenypiaci rendszerrel való szembeszegülés a fődolog. A termelést és a fogyasztást annak a legfelsőbb célnak kell alárendelni, hogy a világot és az emberiséget megmentsük a klímakatasztrófától. Az energiatermelésnek, az ipari termelésnek, a mezőgazdaságnak, a kereskedelemnek, a fogyasztási szokásoknak – mindezeknek a fenntartható közjavak szabályaihoz kell igazodniuk. E követelmény implikációja, hogy a gazdaságot népi demokratikus politikának kell kormányoznia.

Mindenekfelett a baloldalnak észben kell tartania az ökológiai egyenlőtlenségek létezését, és el kell köteleznie magát a társadalmi igazságosság mellett – enélkül nincs sikeres demokratikus klímamoz-

galm. Az ökológiai egyenlőtlenség az egyenlőtlenség egyik legfontosabb – az egészségi állapot és várható élettartam egyenlőtlenségében megnyilvánuló – formája.* Ennek az egyenlőtlenségnek az eddig észlelt halálos hatásai megdöbbentők. A 2003. augusztusi európai hőhullám 70 ezer életet követelt, főként az idősek, a szegények, és az egyedül élők körében, miközben az orvosok és más jómódúak általában épp nyaralni voltak. Az *Európai Környezetvédelmi Ügynökség* (EEA) számítása szerint, 2016-ban 412 ezren haltak meg Európában idő előtt a levegő finomrészecske-szennyezettsége miatt. Azáltal, hogy figyelmesen meghallgatja és reflektál a klímamozgalomra, a baloldal megtanulja, hogyan festhet egy nem-kapitalista jövő középtávon.

Transzformatív politika kialakítása

A transzformatív politika kialakítása sok mindent magában foglal, és itt csak két meghatározó tényezőt fogok érinteni. Az egyik a nép panaszainak és mozgalmainak politikai összefogása, mindenekelőtt a mostanáig külön utakon haladó egyenlőtlenség-ellenes és klímaváltozás-mozgalmak összehozása. A másik pedig a transzformatív irányba történő navigálás a jelenlegi politikai színtéren belül.

A klímamozgalomnak egalitáriánus mozgalomnak kell lennie, mivel a bolygóra veszélyt jelentő szennyezés az egyenlőtlenségből ered. A leggazdagabb 10% felel az összes széndioxid-emisszió feléért, a világ népességének szegényebbik 50%-a pedig az összes kibocsátás mindössze 10%-áért. (Az *Oxfam* számítása.) Ugyanezek a 10:50, illetve 50:10 arányok érvényesek az országok között, illetve a nemzeteken belül az osztályok között. A szennyezésért való osztályfelelősség sokkal markánsabbá vált 1998 óta, ahogy arra Chancel és Piketty rámutatott, miközben a nemzeti szintű felelősség kiegyenlítettebbé vált. Mindössze 20 fosszilis üzemanyagokat termelő nagyvállalat – a szaudi *Aramcó*val, a *Chevron*nal, a *Gazprom*mal és az *Exxon Mobil*l az élen – produkálta a teljes energiával kapcsolatos széndioxid- és metánkibocsátás 35%-át 1965-től kezdve.

Egy sikeres klímapolitikához meg kell tanulnunk elnavigálni a mai, a gazdaságföldrajz és a geopolitika nagyon komplex viszonyai által formált világban, amelynek előbb vagy utóbb közösen kell cseleked-

* Lásd: Göran Therborn, *The Killing Fields of Inequality*, Cambridge, Polity Press, 2013.

nie. Az egyik oldalon ott vannak az alapvető megélhetési problémák azokban a szegény régiókban és országokban, amelyek lakosságának megélhetése nagyon erősen függ a szén-, olaj- és gázkitermeléstől. Hogyan válhatnak képessé az emberhez méltó megélhetésre anélkül, hogy közben mindnyájunk közös bolygóját veszélyeztetnék? A másik oldalon ott vannak a hatalmi kérdések. Az Egyesült Államok történelmileg a veszélyes kibocsátás legnagyobb felelőse, és fogyasztása révén legfőbb hajtóereje a jelenlegi kibocsátásnak. Az Egyesült Államokon belül a leggazdagabb 10% egy főre jutó karbonemissziója nyolcszorosra a világlátnak. Ez felveti a kérdést: hogyan birkózzunk meg azzal a gazdasági és katonai hatalommal, amely e helyzet mögött áll?

A XX. század szocio-politikai felállása különbözik a XXI. századétól, vagyis a munkásosztály és munkásmozgalom évszázadától a globális Északon, illetve az antikolonialista mozgalom évszázadától a globális Délen. A munkásosztály hanyatlik, szegmentálódik, és széttöredezik Északon, és növekedése már stagnálásba váltott Délen, miközben jóval gyengébb maradt, mint Északon. A Dél problémáját másutt kell majd megtárgyalni – ehelyütt az Északra koncentrálok.

A XXI. századi baloldalnak szüksége van egy politikai programra a középosztály számára. Nem olyanra, mint amilyen a clintonista kozmopolita liberalizmus volt, amely magára hagyta a munkásosztályt és a prekariátust mint „szánalmas bagázst”, hanem olyanra, amely kiszélesíti az egyenlőtlenségellenes mozgalmat. Szerne Északon széles – és széles körben olvasott – irodalom létezik, amely a középosztály panaszait közvetíti, és amely mindenekelőtt e réteg és a még gazdagabb felső osztályok közötti egyre növekvő szakadékot pécézi ki. Ebben az irodalomban nemigen találkozunk azzal a gondolattal, hogy a középosztályt a jóléti állam adóztatása vagy az erős szakszervezetek fenyegetnék. Különösen az Egyesült Államokban, de az idevágó európai irodalom egy részében is, a fenyegetett vagy lerombolt „középosztály” valójában magában foglalja az ipari munkásságot is.

Ezek a középosztályi panaszok voltaképpen az egyenlőtlenségellenes mozgalom részét képezik. A baloldalnak meg kell teremtenie velük a kapcsolatot. Svédországban és többé-kevésbé az összes skandináv országban ennek természetesen és könnyen kellene megtörténnie, hiszen itt a „középosztály” többsége szakszervezeti tagsággal rendelkezik és fizetésből él. Eddig azonban sem a *Svéd Szociáldemokrata Párt*, sem az attól balra álló pártok nem fordítottak semmiféle figyelmet egy olyan egyenlőtlenség-ellenes mozgalom építésére, amely ezt a réteget is képes lenne bevonni.

Ennek meg kell változnia. A XXI. században a transzformatív politika nagyban fog függeni a népi osztályok és a középosztály szövetségétől. A közös érdekek és aggodalmak köre széles, beleértve a munkavállalói jogokat, a társadalombiztosítást és az állami szociális szolgáltatásokat. Közösek az aggodalmak a munka méltóságát és biztonságát illetően – ezekkel most már a középosztálynak is szembeülnie kell –, valamint az egészségügyi és orvosi, nevelési-oktatási és közigazgatási szakmák elleni menedzseri támadások miatt, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a közösségi szolgáltatások szféráját profitcentrumokká alakítsák át a magántőke számára. A munkapiac kibontakozóban lévő digitális forradalma is láthatólag a középosztályt sújtja a legnagyobb mértékben.

A liberális demokráciák mindig is úgy voltak megszervezve, hogy kizárják a transzformatív politizálást, még azután is, hogy a nem-tulajdonos osztályok tagjai is kivívták a választójogot. Példa erre a vidék és a kisvárosok felülreprezentáltsága, a kétkamarás parlamentek és az alkotmánybíróságok. Mindezekkel szemben népi ellensúlyt csakis erős szervezeteken – pártokon, szakszervezeteken, kulturális és szociális szervezeteken stb. – keresztül lehetséges felállítani és fenntartani.

Ezt a népi szervezetek által alkotott történelmi ellenerőt, aminek harcai nélkül ma eleve nem élnénk demokráciában, mostanra felmorzsolták a szocio-ökonómiai és kulturális változások. A liberális demokráciákat elszigetelik a néptől a karrierpolitikusok, akiket körbevesznek a hivatásos politikai tanácsadók és kommunikációs szakemberek. A választási eredmények egyre inkább az erre specializált cégeknek és azok szakértőinek szűk köre által fabrikált, manipulatív marketingtől és álhírektől függenek.

Ilyen körülmények között a demokrácia bejáratott intézményi csatornáin keresztül folytatott transzformatív politizálás esélye egyre halványabb. Ehelyett a transzformatív politizálás mindinkább a népi tiltakozások epizodikusán létrejövő társadalmi mozgalmaira fog támaszkodni, megnyitva a társadalmi változás bedugult csatornáit.

Következtetések a baloldal számára – egy új lehetőség korszaka

Összefoglalva, a baloldalnak Északon meg kell hallgatnia a hátrányos helyzetben lévők, illetve az emberi és bolygósintű befogadás hangját; ébernek kell lennie az etnikai kirekesztés szirénhangjaival szemben; össze kell kapcsolnia az egalitáriánus társadalmi mozgalmakat és politizálást az egyenlőtlenség problémájára ráébredő,

főáramú társadalomtudománnyal és médiával; bele kell vetnie magát a klímamozgalomba, és világossá kell tennie, hogy miképpen lesz a szocio-ökonomiai egyenlőtlenség a környezetrombolás egyik legfőbb okozójává; valamint meg kell értenie az új, XXI. századi politikai felállást, s terepet kell kínálnia a baloldali középosztályi politika kifejlődéséhez, miközben meg kell őriznie a baloldal történelmi osztály- és humanista elkötelezettségét.

A szabadságért és társadalmi igazságosságért zajló küzdelem folytatódik és folytatódnia kell, ellenszélben csakúgy, mint hátszelek támogatásával, sötétebb és ragyogóbb időszakokban egyaránt. Ám fontos felismerni, hogy mikor kell megpróbálnunk előrenyomulni, és mikor kell a stratégiánk részévé tenni a nyugton maradást. Most a lehetőség korát éljük, mert a világ hatalmi rendszerei nem omladoznak ugyan, de inognak.

A kapitalizmusnak a jövedelmező növekedéshez kötött gazdasági rendszerét kihívás elé állítja egy interkontinentális klímamozgalom. A rendszert briliáns közgazdászok új generációja kérdőjelezi meg. 2019 októberében a rendszert több kontinensen tömegmozgalmak rázták meg. A legintenzívebb fellángolások Irakban, Libanonban és Chilében voltak – Chilében még a jobboldali kormány szerint is 1,2 millió dühös tiltakozó tüntetett Santiagóban, és a legtöbb város és falu is megszervezte saját demonstrációját, a Robinson Crusoe-szigettől a legdélebbi vidéken fekvő Punta Arenasig. 1968 májusának eseményei óta ez a legnagyobb antikapitalista manifesztaáció.

A liberális demokrácia politikai rendszerét megrázta a felismerés, hogy képtelen megbirkózni a nép panaszaival és tiltakozásával, elnyomás nélkül. A rendszer ideológusai és politikatudósai könyvespolcokat töltöttek meg a „demokrácia válságával”, illetve a „populizmus kísértetével” kapcsolatos aggodalmaikkal. A Nyugat világdominanciájának geopolitikai rendszerét és az amerikai „vezető szerepet” destabilizálta Kína felemelkedése, a G13 (azaz a G20 országai, kivéve a G7-et, vagyis az Egyesült Államokat és szatellit-államait) növekvő önbizalma, valamint az USA szeszélyes politikája.

Egy ajtó résnyire nyílt.

(Fordította: Matheika Zoltán)

Eredeti megjelenés: Göran Therborn: Challenges for the Left – A Door of Opportunity In Europe in the Brave New World. transform! europe 2020 yearbook (Edited by Walter Baier, Eric Canepa and Haris Golemis) Merlin Press, London, 2020.